

Dok Stepanov smatra da »jednu od najosebujnijih i najvećih vrednota liturgijskog pjevanja u Poljicima čine tzv. 'štenja', tj. čitanja poslanica (epistola)«, ja bih ipak radije spomenute atribute pripisao misama općenito, koje za ovo područje smatram autentičnijima. »Štenja«, naime, svojim melodijskim aspektom nisu ništa drugo nego varijante jedne ili više osnovnih melodija, koje procesom variranja nalazimo i u mnogim drugim mjestima Dalmacije.

U djelu ovakvog formata kao što je Stepanovljevi, objavljenom k tome kao »*Spomenici glagoljaškog pjevanja*« moglo se nesumnjivo u rubrici *Analize* očekivati nešto više od samog elementarnog pregleda upotrijebljenih tonova (s tonikom) i odgovarajuće oznake modusa. Ako ipak jedna sveobuhvatna, sistematski-komparativna analiza cjelokupne građe možda prelazi okvire »Spomenika«, čiji je prvotni i osnovni cilj objavljivanje i komentiranje notne građe, izvjesna globalna analiza iznesenog materijala, makar u svojim najbitnijim elementima kao npr. određivanje formalno-strukturalnih skupina napjeva, aspekti melodijske raznolikosti, traženje i usporedba stilskih obilježja svake od triju (mikro)regija, tj. donjih, srednjih i gornjih Poljica i sl., otkrila bi zainteresiranima vjerojatno u nešto izmijenjenoj perspektivi specifičnost i značaj glazbenokulturne baštine poljičke regije.

U svakom slučaju, svojim vrijednim djelom, ostvarenim neosporno zanosom, strpljivim, ustrajnim i požrtvovnim radom, Stepanov neobično zadužuje stanovnike, svih u obzir uzetih poljičkih mjesta, objavljivanjem u veoma preciznoj transkripciji bogat i raznovrstan repertoar njihovih, stoljećima usmenom predajom njegovanih napjeva. Bez njegove intervencije mnogi od zapisanih napjeva bili bi sigurno već zaboravom otrgnuti od sada čvrsto fiksiranog stanja tradicije. Ovako, obilna građa iz inače specifične i glagoljaštvom prožete sredine, spontan je izazov muzikolozima, etnomuzikolozima, folkloristima, slavistima, lingvistima, koji će, kad-tad, u to smo uvjereni, rezultirati novim nadgradnjama i ostvarenjima.

Jerko Martinić

Marvin KANTOR, *Medieval Slavic Lives of Saints and Princes*, Michigan Slavic Translations 5 (Ann Arbor, 1983), pp. 304.

Knjiga *Srednjovjekovna slavenska žitija svetaca i vladara* sadrži Žitije Konstantina (pp. 23-96); Žitije Metodija (pp. 97-138), Žitije Vjenceslava (pp. 139-162); Povijest, Stradanja i Pohvalu Borisa i Gljeba (pp. 163-253), kao i Žitije Stefana Nemađe (pp. 255-304). Ovi prijevodi slavenskih žitija na engleski jezik su popraćeni poduzim uvodom (pp. 1-21). Izuzev Žitija Konstantina i Metodija koji su se prvi put

pojavi u englesom prijevodu prije nekoliko godina (*The Vita of Constantine and the Vita of Methodius. Translated with commentaries by M. Kantor and R. S. White. Introduction by A. Dostál. Michigan Slavic Material No. 13, Ann Arbor, 1976, pp. XVI + 96*), tri druga žitija: žitija Vjenceslava, Borisa i Gljeba i Stefana Nemanje objavljena su u ovom izdanju prvi put.

Marvin Kantor je usavršio prijevod ranije prevedenog teksta Žitija Konstantina i Metodija, uzimajući u obzir kritičke opaske i sugestije recenzenata (cf. moju recenziju Kantorova i White-ova izdanja iz 1976, Slovo 29, 141-145). Stoga se na tekstovima ova dva žitija ovaj put nećemo posebno zadržavati. Ali, pri diskusiji o problemima tekstualnog kriticizma, razumije se, i ovi tekstovi će biti uzeti u obzir.

Kao bazični slavenski izvorni tekstovi za prijevode Žitija Vjenceslava, Borisa i Gljeba i Stefana Nemanje Kantoru su poslužili slijedeći rukopisi: 1) ćirilski prijepis Vjenceslavova Žitija, sačuvan u *Uspenskom zborniku* iz XII-XIII stoljeća; 2) ćirilski prijepis Povijesti, Stradanja i Pohvale Borisa i Gljeba, također sačuvan u *Uspenskom zborniku*; 3) prijepis Žitija Stefana Nemanje koji je sastavio njegov sin sv. Sava, a koji je sačuvan tek u rukopisu iz XVII v. Tekst je izdao P. Šafařík: *Život Sv. Symeona od Sv. Sávy*, u svojoj kolekciji južnoslavenskih spomenika *Památky Dřevního Písemnictví Jihoslovanův* (Prague, 1873). Svi navedeni izvorni slavenski tekstovi s kojih je načinjen engleski prijevod sačuvani su samo u rukopisima ruske i srpske recenzije crkvenoslavenskog jezika, i to u relativno kasnim njihovim prijepisima.

Osnovne informacije koje M. Kantor daje u Uvodu svoje knjige veoma su korisne i važne za razumijevanje ovih srednjovjekovnih tekstova žitija slavenskih svetaca i vladara. Ipak stanoviti događaji i detalji iz njihovih života moraju biti prihvaćeni s određenom dozom rezerve, u skladu s osnovnim principima tekstualne kritike srednjovjekovnih pravoslavnih tekstova. Drugim riječima, svi opisani događaji i prisutne činjenice u tekstovima ovih kasnijih recenzija – prijepisa Žitija ne mogu biti jednostavno i direktno pripisani slavenskim svecima i vladarima koji su živjeli nekoliko stoljeća ranije. Koncept pravoslavne srednjovjekovne literature kao »otvorene knjige« koja može biti gotovo u potpunosti prerađena, kompilirana, ili preoblikovana na najrazličitije načine, bilo uvrštavanjem novih fragmenata kojih nije bilo ranije u originalu, bilo ispuštanjem pojedinih starijih dijelova teksta, s ciljem prilagođavanja ove literature novim prilikama i potrebama – sve nas to sprečava da govorimo o »historiji teksta«. A faktička pouzdanost ovih kasnijih kompilacija, a moguće i ponovnih tekstoloških preradbi kao historijskih izvora na taj način je dovedena u pitanje. Analiza i interpretacija ovih srednjovjekovnih tekstova s tzv. »otvorenom tradicijom« zahtijeva veliki oprez. (Cf. R. Picchio, *Models and Patterns in the Literary Tradition of Medieval Orthodox Slavdom*.

American Contributions to the Seventh International Congress of Slavists, Warszawa 1973. The Hague-Paris, vol. II, 439-467, spec. 254.)

Sovjetski su specijalisti (osobito D. S. Lihačev) kao i zapadni slavenski medijevalisti opazili da se najveći broj spomenika ćiriličke (slavenske) srednjovjekovne književnosti ne uklapa u tradicionalni sistem žanrova prisutan u zapadnoevropskim literaturama istoga razdoblja. Stoga pri određivanju žanra nekoga *žitija*, *skazanija* ili *slova* istraživači srednjovjekovne ćiriličke književnosti često pribjegavaju odrednici kao što je »mješoviti žanr«. Kada su u pitanju *žitija*, oni obično ne ukazuju na poseban »genre«, već radije na tematsku pripadnost takvoga djela. Kako je to konstatirao N. W. Ingham, *žitija* niti mogu biti uvrštena u općepoznati književni žanr, niti pak u dovoljnoj mjeri posjeduju internu povezanost, kao ni dovoljan broj specifičnih karakteristika da bi mogla biti klasificirana u posebnu, samo njima svojstvenu književnu vrstu. (*The Limits of Secular Biography in Medieval Slavic Literature, Particularly Old Russian*. American Contributions to the Sixth International Congress of Slavists, Prague 1968. The Hague-Paris, 1968, vol. II, 181-199, spec. 197). Stoga je uopće teško svrstati sekularnu biografiju u neki od književnih žanrova srednjovjekovne pravoslavne literature. U istom smislu J. Fennell i A. Stokes zaključuju da »tri opisa ubojstva Borisa i Gljeba... teško mogu biti promatrana kao čista *žitija*.« (*Early Russian Literature*, Berkeley – Los Angeles, 1974, 11-12). U svome Uvodu M. Kantor predlaže »klasifikaciju polu-sekularne biografije« s obzirom na to da slavenska *žitija* sadrže osobine različitih žanrova, kao i sekularne elemente. Ovo svoje mišljenje on još potkrepljuje ovako: »Mada su sva ova djela klasificirana kao legende i, odnosno ili, kao hagiografije, – činjenica da su svi protagonisti bili po svoj prilici kanonizirani – bit će ipak korektnije promatrati ova djela (tj. *žitija*) kao polusekularne biografije. Za određeno vrijeme protagonisti su subjekti panegirika i nadahnuti svetačkim arhetipovima, oni su također sekularne ličnosti, isto tako i bogatstvo činjeničnih i historijskih informacija je također prisutno.« (str. 4).

U pogledu odnosa između srednjovjekovne hrvatsko-češko-ruske književnosti, uz spomenute rezultate Jakobsona i Weingarta u Uvodu (str. 18), trebalo bi također uzeti u obzir i novija istraživanja sačuvanih tekstova *Žitija sv. Vjenceslava*. Na primjer, J. Vašica je ukazao na upadljive podudarnosti između ruske recenzije *Žitija Vjenceslava*, sačuvane u *Uspenskom zborniku* iz XII st. i hrvatske glagoljske verzije u kasnijem praškom prijepisu iz XIV st. Ove podudarnosti nedvojbeno ukazuju na zajednički crkvenoslavenski arhetip ovoga teksta. (Cf. J. Vašica, *První staroslovánská legenda o sv. Václavu*, u zborniku: *Na úsvitu křesťanství*. Prag 1942, 67-72.) Najnovija komparativno-tekstualna istraživanja koja se odnose na *Žitije sv. Vjenceslava* dokazuju da se latinski tekst skoro u potpunosti podudara s oba navedena slavenska teksta. L. Matejka smatra da je hrvatski tip glagoljskog teksta bio poznat na slavenskom jugu prije dolaska Husovih spisa. Izgleda da je hrvatski prijevod nastao

kada se normalizirao hrvatski glagoljski brevijar po rimskom obredu. (L. Matejka, *Dvije crkvenoslavenske legende o svetom Vidu*. Slovo 23, 1974, 91-93; E. Hercigonja, *Srednjovjekovna književnost*, u seriji *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 2, Zagreb 1975, 57-80).

Prevodilac ovih slavenskih srednjovjekovnih žitija svetaca i vladara nije postavio sebi kao zadatak ulaženje u kompleksne probleme tekstualnog kritičizma, kronologije prijepisa pojedinih tekstova žitija s kojih je prevodio, kao ni u analizu specifičnosti jezika kojim su ti tekstovi napisani. Sve su to problemi, od kojih svaki zahtijeva poseban studij. Glavno težište svoga rada M. Kantor je stavio na pronalaženje adekvatnih jezičkih sredstava i izraza u engleskom prijevodu i na kreiranje jednog prihvatljivog oblika jezika za engleske čitaoce, a da pri tome ipak sačuva arhaičnu patinu slavenskog srednjovjekovnog jezika. U ovom pogledu prevodilac je doista našao odlično rješenje, primjenjujući jezik Biblije: *the King James Version of the Holy Bible*. Operirajući ovakvim arhaičnim jezikom, uvedenim u englesku literaturu prije više od 300 godina, i primjenjujući ga kroz cijeli tekst svojega prijevoda, M. Kantor je postigao izvanredan uspjeh. Na stanovit način on je uspio dočarati engleskim čitaocima čar srednjovjekovnog slavenskog jezika, njegov ritam i muziku, pa ponekada i njegove glomazne crkvenoslavenske konstrukcije.

Iako prevodilac naglašava to u svome Uvodu, a provodi to i praktički na tekstu, ipak još su brojna mjesta gdje takva navedena supstitucija brojnih slavenskih zamjenica originala s personalnim imenom osobe na koju se dotična zamjenica odnosi nije provedena. Često puta čitalac je izgubljen jer ne zna na koju osobu se ta zamjenica odnosi. Na primjer na str. 109, paragraf 2: »Therefore, the notables who loved him from childhood spoke reverently of him, until the Emperor, having recognized his keen mind, gave him a Slavic principality to rule. And I say that he, as if foreseeing that he would send him as teacher and first Archbishop to the Slavs...« Svakako jasnije bi bilo ako bi se u drugoj rečenici ponovilo »the Emperor«: »And I say that the Emperor...«; ili na str. 252, paragraf 1: »And he marched against Svjatopolk. When he heard that Jaroslav was coming, he prepared an innumerable force...« S obzirom da se Jaroslav spominje na samom početku paragrafa, jasnije bi bilo ponoviti Jaroslav u prvoj rečenici, a isto tako i Svjatoslav u drugoj: »And Jaroslav marched against Svjatopolk. When Svjatopolk heard that Jaroslav was coming, ...« i tome slično.

Knjiga *Srednjovjekovna slavenska žitija svetaca i vladara* M. Kantora je nesumnjivo značajan prilog slavenskoj filologiji. Njegov engleski prijevod će omogućiti upoznavanje šire čitalačke publike s djelima srednjovjekovne slavenske književnosti, a napose sa žitijima. Knjiga ovih prijevoda slavenskih žitija će također doprinijeti ne samo populariziranju ove literature, nego i adekvatnijoj interpretaciji njezinih prilično kompleksnih tekstova.

Olga Nedeljković